

ISTORIJOS ŠALTINIŲ
TYRIMAI

4

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

4

LI
LEIDYKLA

VILNIUS 2012

Knygos leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Sutartis Nr. LIT-5-33

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(Lietuvos istorijos institutas)

Darius Baronas
(Lietuvos istorijos institutas)

Zenonas Butkus
(Vilniaus universitetas)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(Lietuvos istorijos institutas)

Mathias Niendorf
(Kyljo universitetas)

Rimvydas Petrauskas
(Vilniaus universitetas)

Irena Valikonytė
(Vilniaus universitetas)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

TURINYS

<i>Artūras Dubonis</i> Pratarmė	9
--	---

Straipsniai

<i>Grzegorz Białuński</i> Surwiłłowie. Przykład kariery Litwinów w Prusach	13
The Survila family. An example of lithuanians' career in Prussia. <i>Summary</i>	43
<i>Роман Анатольевич Беспалов</i> Литовско–одоевский договор 1459 года: обстоятельства и причины заключения	45
The Lithuanian-odoyev treaty of 1459: reasons and circumstances surrounding its signing. <i>Summary</i>	62
<i>Laimontas Karalius</i> Kam reikalingos valdovų privilegijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje? Lucko miestiečių 1469 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijos dėl naujų muitų draudimo Voluinėje teisinis, politinis ir ekonominis kontekstas 1469–1547 m.	63
Who needed sovereign's privileges in The Grand Duchy of Lithuania? Legal, political and economic context of the privileges regarding the ban on the new customs duties in Volhynia issued by Casimir IV Jagiellon to the citizens of Lutsk in 1469 (the period from 1469 to 1547). <i>Summary</i>	90
<i>Irena Valikonytė</i> Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje: šaukimų registravimo žurnalai	93
Functions and fate of pre-court documents in The Grand Duchy of Lithuania in the mid-16th century: summons registration journals. <i>Summary</i>	107
<i>Raimonda Ragauskienė</i> XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų archyvo atvejis: Dubrovnos linijos Hlebavičių dokumentų aprašai Lietuvos Metrikoje	109
The case of the noblemen's archive in The Grand Duchy of Lithuania in the 16th century: document inventory of the Dubrovna line of the Hlebowicz family in the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	131

<i>Darius Antanavičius</i>	
„Cnotliwy Litwin“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai	133
The author and sources of the text of <i>Cnotliwy Litwin</i> (1592). <i>Summary</i>	153
<i>Darius Antanavičius</i>	
Originalių Lietuvos Metrikos XVI a. knygų sąrašas	157
The list of the original Lithuanian <i>Metrica</i> books of the 16th century.	
<i>Summary</i>	185
<i>Agnė Railaitė</i>	
Šveikaukų genealoginė savimonė	187
Genealogical identity of the Šveikauškas family. <i>Summary</i>	204
<i>Jonas Drungilas</i>	
Pastabos dėl lenkiškos rašybos Lietuvos Metrikos Užrašymų knygose XVI a. pabaigoje–XVIII a. antrojoje pusėje (remiantis Lazdijų ir Simno miestų aktais)	207
Remarks regarding the polish orthography in the books of inscriptions of the Lithuanian <i>Metrica</i> in the late 16th – second half of the 18th century (based on the acts of Lazdijai and Simnas towns). <i>Summary</i>	229

Diskusija

<i>Aivas Ragauskas</i>	
Žingsnis pirmyn, du atgal? Dėl 1657–1662 m. Vilniaus miesto Tarybos aktų knygos publikacijos	231
One step forward, two steps back? Regarding the publication of the Vilnius book of acts of 1657–1662. <i>Summary</i>	260

Šaltinių publikacijos

<i>Inga Ilarienė</i>	
Nuorašai ne lotynų kalba Lietuvos Metrikos knygoje Nr. 525: 1491 m. Valmieros sutartis	261
Nichtlateinische Abschriften im Buch der Litauischen Metrik N. 525: der Vertrag Von Valmiera 1491. <i>Zusammenfassung</i>	284
<i>Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärv</i>	
JAV ambasadoriaus Maskvoje Džozefo E. Deiviso 1937 m. vizito į Baltijos šalis ir Suomiją ataskaitos	285
Reports on the visit of the United States ambassador to Moscow Joseph E. Davies to the Baltic States and Finland in 1937. <i>Summary</i>	312

Anotacijos. Recenzijos

D. Kołodziejczyk, <i>The Crimean Khanate and Poland–Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century): A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, edited by S. Faroqhi, H. İnalcık and B. Ergene, volume 47)</i> , Leiden etc.: Brill, 2011. – XXXVIII, 1098 p., facs. XVII, 2 žemėlapiai – (<i>Eglė Deveikytė</i>)	313
J. Tęgowski, <i>Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku</i> (Biblioteka Genealogiczna, t. 9), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – 220 p., lent. – (<i>Rimvydas Petrauskas</i>)	324
<i>Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai = Acta visitationum sub domino Casimiro Pac episcopo Samogitiae anno 1675 et 1677 conscripta</i> , parengė M. Paknys (serija: <i>Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 10), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – XIII, 981 [1] p. – (<i>Darius Baronas</i>)	328
<i>Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.) = Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651)</i> , parengė L. Jovaiša (serija: <i>Fontes historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 11), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – 478 p. – (<i>Darius Baronas</i>)	330
Santrumpos	332
Apie autorius	335
Autoriams	337

ORIGINALIŲ LIETUVOS METRIKOS XVI A. KNYGŲ SĄRAŠAS

Darius Antanavičius

1623 metai yra viena svarbiausių datų Lietuvos Metrikos istorijoje. Tais metais buvo sudarytas pirmas išlikęs Metrikos kanclerių knygų aprašas¹. Neseniai patiksliname, kad tyrinėtojams žinoma Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės instigatoriaus Mikalojaus Puzelewskio atlikta LM knygų revizija buvo įgyvendinta irgi tais pačiais 1623 m.² 2010 m. rudenį dirbdami Vyriausiąjame senųjų aktų archyve Varšuvoje (Archiwum Główne Akt Dawnych, toliau – AGAD), aptikome dar vieną 1623 m. dokumentą, kuriame, kaip paaiškėjo, yra išvardytos originalios XVI a. Metrikos knygos, žuvusios XVII a. viduryje Maskvos caro kariuomenei užgrobus LDK sostinę Vilnių. Bet apie viską iš pradžių.

Žodis „aptikome“ nėra tikslus, nes minėto dokumento nė nereikėjo ieškoti – jis buvo paminėtas mokslinėje literatūroje jau prieš gerą dešimtmetį. Tai padarė lenkų mokslininkas Włademaras Mikulskis savo straipsnyje, publikuotame 1997 m.³ Pastarajame aptardamas Lietuvos didžiųjų kunigaikščių archyvo likimą, jis paminėjo vieną 1623 m. lapkričio 26 d. dokumentą tuo metu dar tvarkomame ir neprieinamame AGAD Radvilų archyvo (Archiwum Radziwiłłów) 27 skyriuje, kuris apima senuosius kunigaikščių Radvilų archyvo dokumentų registrus ir inventorius (aprašus). Lenkų mokslininkas savo straipsnyje nurodė, kad naujos archyvinės signatūros dar neturintis aplankas, kuriame yra minėtas dokumentas, pieštuku pažymėtas senuoju 26 numeriu, o paties dokumento antraštė yra „Regestr przywilegiów W X Ltt oddanych do zamku

¹ Г. Голенченко, „Реестр книг Метрики Великого княжества Литовского 1623 г.“, *Исследования по истории Литовской Метрики. Сборник научных трудов*, т. 2, Москва, 1989, p. 354.

² Д. Антанавичюс, „Ревизия книг Литовской Метрики 1641 г. и формирование самостоятельной группы вице-канцлерских книг“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*, A. Dubonis (red. kol. pirmininkas), Vilnius, 2007, p. 153–154.

³ W. Mikulski, „Dokumenty z archiwum Wielkiego Księstwa Litewskiego w archiwum warszawskim Radziwiłłów“, *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. 7, Warszawa, 1997, p. 71–83.

Xiążat Radziwiłłów 1623“. Toliau W. Mikulskis trumpai pristatė dokumento turinį, gretindamas jį su jau skelbtu 1623 m. kovo 11 d. LM knygų aprašu ir teigdamas:

Regestr z listopada 1623 r. jest pełniejszy, wymienia: przywileje ziemskie, dokumenty unii i umowy między stanami obydwu państw Rzeczypospolitej. Ponadto rejestr ten wylicza akta dyplomatyczne, takie jak: pakta mołdawskie i inducye moskiewskie, prócz tego księgi metryki. <...> Dalsza część rejestru wyszczególnia księgi Metryki Litewskiej począwszy od czasów Kazimierza Jagiellończyka ⁴.

[1623 m. lapkričio mėn. sąrašas yra išsamesnis, jame išvardytos žemės privilegijos, unijos dokumentai ir abiejų Respublikos valstybių luomų sutartys. Be to, šiame sąrašė išvardyti diplomatiniai aktai, kaip antai: sutartys su Moldavija ir paliaubos su Maskva, – taip pat Metrikos knygos. <...> Toliau sąrašė išvardytos Lietuvos Metrikos knygos, pradedant Kazimiero Jogailaičio laikais.]

Daugiau prie minėto dokumento straipsnio autorius negrįžo ir sutelkė dėmesį į kunigaikščių Radvilų archyvo raidą, pabaigoje pateikdamas vertingą LDK valstybinės reikšmės dokumentų, patekusių į Radvilų archyvą, o galiausiai – į AGAD, sąrašą⁵.

Pasirodžius šiam straipsniui ir kurį laiką remiantis vien jo informacija, galėjo susidaryti įspūdis, kad minimas kažkoks LM knygų sąrašas veikiausiai yra tik kitas jau skelbto 1623 m. kovo 11 d. aprašo variantas. Prabėgus keleriems metams, W. Mikulskio minimo Radvilų archyvo 27 skyriaus medžiaga tapo prieinama visiems tyrinėtojams. Šių eilučių autorius dar 2003 m. buvo užsakęs minėtą archyvinę bylą, kuri tuo tarpu gavo 11 archyvinį numerį, ir ją vartė. Kaip liudija palikti parašai, vėliau ja domėjosi dar keletas mokslininkų, bet nė vienas mūsų, regis, nepastebėjo paties įdomiausio dalyko – dokumente išvardytų Metrikos knygų sąrašas nėra tapatus Genadijaus Golenčenkos paskelbtajam. Tai ir nenuostabu: norint pastebėti šį subtilų dalyką reikia specialiai domėtis LM istorija ir turėti po ranka 1623 m. kovo 11 d. jos knygų aprašą, kuris paskelbtas labai mažu tiražu pasirodžiusiame leidinyje Maskvoje.

Pastaruoju metu itin domėdamiesi LM struktūros problemomis, jau kuris laikas spėliojome, kad būtų verta atidžiau paanalizuoti minėtą 1623 m. lapkričio 26 d. dokumentą, ar jis neslepia kokių nors mįslių. Tokia proga pasitaikė, kaip minėta, vėlu 2010 m. rudenį. Vien probėgšmais palyginus tekstus, pasitvirtino išankstinės mūsų spėlionės, ir galime teigti, kad radome iki šiol nežinomą originalių XVI a. LM knygų sąrašą.

Prabėgus bemaž 15 metų nuo W. Mikulskio straipsnio pasirodymo, verta dar kartą išsamiau pristatyti patį dokumentą, juoba kad lenkų mokslininkas netiksliai įvardijo jo antraštę. Taigi mums svarbus dokumentas saugomas, kaip minėta, Varšuvoje, AGAD, Radvilų archyvo 27 skyriuje, ir šiuo metu turi 11 archyvinį numerį. Kaip teisingai

⁴ Ten pat, p. 73.

⁵ Ten pat, p. 77–83.

pastebėjo W. Mikulskis, jis nėra originalas, o tik nuorašas, padarytas, sprendžiant iš braižo, jau XVIII a. Prie originalaus dokumento buvo prispausti 6 antspaudai, nes kopijos pabaigoje yra šešios *L[ocus] S[igilli]* žymos, kurios taip pat patvirtina, kad dokumentas – tik nuorašas. Kur yra originalas ir ar iš viso išliko, kol kas neturime jokių žinių. Galbūt jis bus aptiktas ateityje, o šiandien galime remtis tik kopija. Kokiu tikslu ir kokiomis aplinkybėmis ji buvo atlikta, vis dar taip pat negalime pasakyti nieko tikro, nes išlikusiame tekste nėra jokių užuominų. Dokumento antraštė skelbia:

Regestr spisania przywilegów ziemskich Wielkiego Księstwa Litewskiego, od książąt, a potom od królów ich mościów polskich i WKL na prawa i wolności obywatelom nadanych, także między stanami koronnemi i WKL, listów strony unii i inszych, do tego pakt mołdawskich i inducyj moskiewskich, nadto Metryk przywilegów, zeznania i sądów różnych, które przy bytności jaśnie wielmożnego pana Krzysztofa Nar/u/szewic/z/a podskarbiego ziemskiego, łowczego i pisarza WKL, ciwuna wieszwiańskiego, nowodworskiego etc. dzierzawcę i JKMci *[s]* pana Mikołaja Brolnickiego skarbnego WKL, od JKM na to deputowanych, oświecone książę Albrzych Stanisław Radziwił, książę na Ołyce, Nieświżu, kanclerz WKL, gniewski, tucholski starosta, wieloński, bojsagolski dzierzawca przez ręce przyjaciół swych ich mość panów Andrzeja Obryńskiego sędziego ziemskiego nowogródzkiego, Jędrzeja Skorulskiego kawalera jerozolimskiego i sługę księżęcia jego mości pana Jakuba Ogrodzińskiego od ich mość panów Adama Paszkiewicza i Jana Droszty, sług jaśnie wielmożnego pana Leona Sapiehy wojewody wileńskiego, za zaleceniem od jego tu, w Wilnie, na zamku w roku terażniejszym 1623 miesiąca nowembra dwudziestego szóstego dnia odebrał.

[Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės privilegijų, kurias kunigaikščiai, o paskui jų malonybės Lenkijos karaliai ir Lietuvos didieji kunigaikščiai suteikė (LDK) piliečiams dėl jų teisių ir laisvių, taip pat Karūnos ir LDK tarpluominių privilegijų, su unija susijusių ir kitų raštų, taip pat sutarčių su Moldavija ir paliaubų su Maskva sąrašas, be to, Metrikos privilegijų, pareiškimų ir įvairių teismų knygos, kurias dalyvaujant jo malonybės karaliaus paskirtiems įgaliotiniams, šviesiajai malonybei ponui Kristupui Naruševičiui, LDK žemės išdininkui, medžiokliui ir raštinkui, Viešvienuų tijūnui, Novy dvoro ir t. t. laikytojui, ir jo malonybei ponui Mikalojui Brolnickiui, LDK išdo prižiūrėtojui, šviesusis kunigaikštis Albrechtas Stanislovas Radvilas, Olykos ir Nesvyžiaus kunigaikštis, LDK kancleris, Gniewo, Tucholios seniūnas, Veliunos, Baisogalos laikytojas, savo bičiulių, jų malonybių ponų Naugarduko žemės teismo teisėjo Andriaus Obrynskio, Jeruzalės [t. y. Šv. Kapo – *D. A.*] riterio Andriaus Skorulskio ir jo malonybės kunigaikščio tarno Jokūbo Ogrodzinskio rankomis čia, Vilniuje, pilyje, šiais 1623-aisiais metais, lapkričio mėnesio 26 dieną, perėmė iš jų malonybių ponų Adomo Paškevičiaus ir Jono Drosto (?), šviesiosios malonybės pono Leono Sapiegos, Vilniaus vaivados, tarnų, jo (*L. Sapiegos – D. A.*) nurodymu.]

Dokumento 2–13 lapuose surašyti valstybinės svarbos dokumentai, sudėti į 15 atskirų stalčių (*szuflady* A1–5, B1–5, C1–5). Iš dokumento pabaigos žodžių galima

daryti išvadą, kad šie stalčiai buvo specialiai pagamintose skryniose (*skrzynie*). Prie šių dokumentų čia nesustosime, nes jie verti atskiros straipsnio ir publikacijos.

13 lape, įvardijus paskutinio C5 stalčiaus turinį, toliau seka žodžiai *Metryka stara Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Jau patys žodžiai „senoji Metrika“ byloja, kad susidūrėme ne su XVI a. pabaigoje tuometinio LDK kanclerio L. Sapiegos nurodymu perrašytomis Metrikos knygomis, kurios išliko iki šių dienų, o su originaliomis senosiomis knygomis (t. y. perrašytųjų originalais), kurios buvo saugomos ne kanceliarijoje, bet LDK žemės išdo rūsyje Vilniaus žemutinėje pilyje. Šią mintį patvirtina paprasčiausias ankstyviausių LM knygų sulyginimas abiejuose aprašuose.

Eil. kn.	1623 m. kovo 11 d. aprašas	1623 m. lapkričio 26 d. aprašas
1	[1] Metryka króla Kazimierza: regestra odprawy dworu królewskiej jego mości i ku końcu nieco poselstw, przywilejów i dekretów.	[1] Metryka króla Kazimierza, rejestra odprawy dworu króla jego mości i ku końcowi nieco poselstw, przywilegów i dekretów, w których dwa arkuszy pisma wypadły, na kształt regestrów pisana, oszarpana.
2	[2] Metryka królów Kazimierza i Aleksandra, na hrodie spisane, komu imienie rozdawano od pana wojewody trockiego.	[2] Metryka królów Kazimierza i Aleksandra krótko spisana, komu imiona rozdawano, pisana in quarto.
3	[3] Księgi poselstw do Ordy i spisanie upominkom tatarom dawanych za panowania króla jego mości Aleksandra.	-
4	[4] Metryka króla Aleksandra przywilejów, dekretów, poselstw i różnych spraw skarbu nieboszczyka wojewody witepskiego.	[3] Metryka króla Aleksandra przywilegów, dekretów i różnych spraw, początku u niej nie masz, 7 kart wypadło z początku(,) wyronionych(,) kart ku końcowi z libre [?], potym fundusz kościołowi witepskiemu, kończy się ta księga sprawą księdza plebana trabskiego z Aleksandrem i Jerzym, podarta.
5	[5] Metryka króla Aleksandra: przywilejów, dekretów, poselstw i różnych spraw. W tych karta sklejoną, zda się być różnego pisma.	[4] Księga druga króla Aleksandra, w koło ogniła, barzo zła i rozsypana, w której kart odpadłych 53, płacenia jurgieltu dworowi królewskiemu, przywilega i insze listy.

Kaip matyti iš šių kelių pavyzdžių, abiejų aprašų tekstai labai artimi (taip pat ir kitų knygų atveju), bet netapatūs: 1623 m. lapkričio 26 d. apraše pasitaiko informacijos

apie senųjų knygų būklę. Kad išsklaidytume bet kokias abejones dėl abiejų aprašų skirtingumo, pasakytina, jog 1623 m. lapkričio 26 d. apraše nėra tų originalių XVI a. LM knygų, kurios tuo metu jau buvo LDK kanceliarijoje ir yra minimos 1623 m. kovo 11 d. apraše. Šis paradoksalus faktas ne paneigia, o tik patvirtina LM 71 ir 276 knygų publikacijų įvaduose plėtotą mūsų mintį, kurią leisime sau pacituoti:

Kaip žinia, nuo 1594 m. tuomečio LDK kanclerio L. Sapiegos iniciatyva senosios originalios Lietuvos Metrikos knygos buvo intensyviai perrašomos. Visiškai suprantami motyvai, kodėl buvo perrašomos XVI a. pradžios ir vidurio knygos (susidėvėjimas ir pan.). Kebliau pasakyti, kodėl buvo perrašomos prieš keliolika ir net vos prieš keletą metų sudarytos knygos. Galima spėti, kad L. Sapiega buvo davęs nurodymą perrašyti visas kanceliarijos žinioje buvusias Lietuvos Metrikos knygas. Vis dėlto neaišku, kodėl kai kurios knygos nebuvo perrašytos ir mus pasiekė jų originalai, nors dauguma originalių to laikotarpio knygų žuvo per XVII a. vidurio negandas. Mūsų nuomone, logiškas paaiškinimas gali būti tas, kad XVI a. paskutinį dešimtmetį vykdyto perrašymo metu kai kurios išlikusios originalios knygos buvo ne kanceliarijoje, o privačių asmenų rankose, todėl nebuvo perrašytos, bet vėliau vis dėlto buvo gražintos į kanceliariją, tad nepažuvo kaip dauguma XVI a. originalų.

Šie žodžiai buvo rašomi dar neatradus 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo. Dabar akivaizdu, kad taip teigdami buvome teisūs, nes 1623 m. lapkričio 26 d. apraše nėra nei 71-osios, nei 232-osios, nei 273-osios, nei 276-osios, nei 280-osios knygos, bet visos jos minimos 1623 m. kovo 11 d. apraše. Tai, kad kai kurių išlikusių originalių XVI a. Metrikos knygų nėra nė viename apraše (pavyzdžiui, 9-osios, 61-osios, 65-osios, 221-osios), ne paneigia mūsų hipotezę, o verčia spėti, kad pastarosios buvo gražintos į kanceliariją nenustatytu laiku po 1623 m. Pagaliau dar vienas akivaizdžiausias abiejų aprašų skirtingumo įrodymas yra Zigmanto III valdymo laikų knygos: 1623 m. lapkričio 26 d. apraše jų tik 3, o 1623 m. kovo 11 d. apraše – net 24-ios.

1623 m. lapkričio 26 d. apraše minima iš viso apie 150 rankraštinių knygų. Rašome „apie“ todėl, kad kai kurie įrašai gali apimti ne vieną, o du tris savarankiškus „saugojimo vienetus“ (pavyzdžiui, įrašai 75, 96/97, 140/141), bet nebėra galimybių tai patikrinti. Ypač keblus įrašas nr. 75: *Regestra trzy opisania zamku orszańskiego, jeden w skórze, a dwa w seksternach*. Neaišku, ar čia turėtas vienas „saugojimo vienetas“, ar trys. Kol kas šią aprašo poziciją įvertinome kaip vieną vienetą. Atvirksčias atvejis yra įrašas nr. 140/141: *Księgi sądowe i inszych spraw za pana Radziwiła w roku 1551 i 52 przez p. Mackiewiczza sprawowane. Ta księga jest zupełna, a przy tej druga księga, zaczęto też sprawy pisać, ale nieskończona i ledwo trzecia część jest pisana. Te księgi obiedwie z jednej [?] są związane*. Kol kas šią aprašo poziciją įvertinome kaip du skirtingus „saugojimo vienetus“. Po šių patikslinimų mūsų parengtas 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo variantas turi 148 pozicijas.

Dokumentas baigiasi tokiais žodžiais:

Które takowe przywilega i sprawy Wielkiemu Księstwu Litewskiemu należące, w skrzynie, w szuflady włożywszy z rejestrem ich, a osobliwie Metryki we dwie skrzynie złożone, pieczęcią książęcia jego mości p. kanclerza i jego mości pana podskarbiego WKL zapieczętowane w skarbowym sklepie w zamku króla jego mości wileńskim zostały. Sprawy zaś na dobra Goształtowskie i insze spatkowe, do stołu króla jego mości należące, iż pewnego rejestru i porządku nie miały, przystąpić do odbierania ich, ażby porządnie złożone byli, nie mogli. Zaczym do zniesienia się jego mości pana wojewody wileńskiego z książęciem jego mością panem kanclerzem w tej mierze to odłożyć przyszło.

[Šios išvardytos privilegijos ir Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei priklausantys dokumentai, su jų sąrašu sudėti į skrynias ir stalčius, o Metrikos knygos, sudėtos į dvi atskiras skrynias, buvo užantspauduotos jo malonybės kunigaikščio p. kanclerio [t. y. A. S. Radvilos – D. A.] ir jo malonybės pono LDK iždininko [t. y. K. Naruševičiaus – D. A.] antspaudais ir paliktos išdo rūsyje, jo malonybės karaliaus Vilniaus pilyje [t. y. Žemutinėje pilyje – D. A.]. O kadangi dokumentai, susiję su Goštauto ir kitomis išmarinėmis valdomis, kurios priklausė jo malonybės karaliaus stalui [t. y. asmeninėms valdovo valdoms – D. A.], buvo nesurašyti ir nesutvarkyti, nebuvo galima imtis jų perimti, idant būtų tvarkingai sudėti. Todėl ši reikalą teko atidėti, ligi jo malonybė ponas Vilniaus vaivada [t. y. L. Sapiega – D. A.] susitars su jo malonybe kunigaikščiu ponu kancleriu.]

Be 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo publikacijos, kitas ne mažiau svarbus darbas yra jo pozicijų ir XVI a. pabaigoje perrašytų LM knygų, šiuo metu saugomų RGADA, taip pat Lietuvos ir Lenkijos archyvuose, konkordancija. Dauguma atvejų visiškai aiškūs ir jokių abejonių nekelia, bet keletas pozicijų – keblokos.

Neaiški dviejų iš keturių ankstyviausių Kazimiero Jogailaičio ir Aleksandro Jogailaičio valdymo laikų originalių knygų konkordancija. Pirmų dviejų aprašo pozicijų tapatinimas su knygomis-kopijomis Nr. 3 ir 4 nekelia jokių abejonių, tačiau kitų dviejų knygų atitiktis išlikusioms LM knygoms Nr. 5 ir 6 yra komplikauta. 3 aprašo pozicija turėtų būti siejama su išlikusia knyga Nr. 5, nes minimas Vitebsko parapinės bažnyčios fundacijos aktas (*potym fundusz kościołowi witepskiemu*), kuris knygoje-kopijoje yra⁶, bet ji baigiasi ne tokiu dokumentu, koks nurodytas (*kończy się ta księga sprawą księdza plebana trabskiego z Aleksandrem i Jerzym*). Savo ruožtu 4 aprašo pozicija logiškai turėtų atitikti LM knygą Nr. 6, bet joje nėra algų valdovo dvarui mokėjimo įrašų (*placenia jurgieltu dworowi królewskiemu*). Taip pat diskutuotinas 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo pozicijų Nr. 61, 86, 134, 139–141 tapatinimas su LM knygomis-kopijomis Nr. 45, 240–243 ir 268.

⁶ *Lietuvos Metrika (1427–1506). Knyga Nr. 5. Užrašymų knyga 5*, parengė E. Banionis, Vilnius, 1993, nr. 144.

Vis dėlto įdomiausias tos 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo pozicijos, kurių nėra ne tik tarp išlikusių knygų-kopijų, bet ir 1623 m. kovo 11 d. apraše. Jų iš viso 9:

[76] Inwentarz zamku rzeczywyciego w roku 1571.

[87] Księgi potoczne, sprawy tegoż p. Wojny w roku 1569 odprawowanych.

[95] Minutarzów różnych spraw cztery w skórze czerwonej i inszych fragmentów różnych w kartach, seksternach, złożywszy w jedno związane są i zapieczętowane.

[98] Minutarz różnych listów i skryptów czasu interregnum przez p. Lawryna Wojnę.

[116] Księgi drugie niewielkie, ostatek przywilegów podkanclerstwa tegoż p. Leona Sapiehy, które się do onych pierwszych nie wpisały, pod datą tegoż roku 89.

[118] Druga mała sądowa ksiązka, ostatek spraw podkanclerskich tegoż roku 89.

[125] Księgi spraw sądowych tegoż p. Hlebowicza od roku 1546 do roku 48.

[145] Księgi czarne złodziejskie od roku 1559 do roku 64.

[148] Księga, która ma tytuł pisany ręką jego mości pana Sawickiego temi słowy: Księgi dworskie Gasztołtowe pożytków i danin, przedania; tej karty sztuka wydarła się(,) a pisana od roku 1518(,) a skończona roku 1532.

Ateityje reikėtų atidžiau patyrinėti šių knygų likimą, viena kita galbūt dar gali būti identifikuota tarp išlikusių Metrikos knygų-kopijų arba kituose archyviuose fonduose. Kita vertus, sudarius tikslią konkordanciją, akivaizdus ir kitas faktas: 1623 m. lapkričio 26 d. apraše išvardytos anaipol ne visos knygos, kurios vienokiu ar kitokiu pavidalu pasiekė mūsų dienas. Trūksta 32 RGADA Metrikos fonde⁷ dabar saugomų „vienetų“: 1–2, 9, 54–55, 61, 65, 68–69, 71–72, 75–76, 221, 223, 224, 232, 236, 265, 270, 273, 276–278, 280, 282, 525, 530–532, 566, 568.

Dėl Nr. 9, 61, 65, 71, 221, 223, 232, 236, 273, 276, 280 yra aišku. Tai išlikusios originalios XVI a. LM knygos, kurių nebuvimas 1623 m. lapkričio 26 d. apraše ir to priežastys jau aptartos. Kebliau pasakyti, kodėl jame neminimi originalai tų XVI a. knygų, kurios buvo perrašytos ir pasiekė mūsų laikus (kn. 1–2, 54–55, 68–69, 72, 75–76, 224, 265, 270, 277–278, 282, 525, 530–532, 566, 568). Tai tolesnių tyrinėjimų uždavinys.

Kokia atrastojo sąrašo reikšmė? Nėra abejonės, kad jis negali atstoti pačių knygų, todėl LM XVI a. pabaigoje perrašytų knygų sulyginimas su neišlikusiomis originaliomis knygomis visiems laikams liks neįgyvendinama šaltiniotyrynė užduotis, juoba kad įminta kai kurių originalių knygų išlikimo mįslė apskritai neigia abiejų tipų (originalo ir kopijos) koegzistavimo galimybę (išliko arba kopija, arba originalas). Vis dėlto atrastasis sąrašas ypač svarbus kitu tyrinėjimo aspektu. Jis, manytume, leidžia ir net verčia pagaliau baigti XX a. įsiplieskusias painias diskusijas dėl vadinamųjų LM knygų-kopijų atitikties originalioms knygoms. Priminsime, kad XIX a. pabaigos–

⁷ Chronologiniu aspektu išsamus sąrašas turėtų apimti 1–78 (vadinamosios Užrašymų grupės), 221–283 (vadinamosios Teismų bylų grupės), 523–532 (vadinamosios Viešųjų reikalų grupės), 559–568 (572?–577? vadinamosios Surašymų grupės) knygas.

XX a. pradžios autoritetai, kaip antai: Matvejus Liubavskis, Ivanas Lappo, Stanisławas Ptaszyckis, – šios problemos apskritai nesureiškino. Pirmas ją iškėlė Nikolajus Berežkovas, savo pagrindiniame darbe įrodinėjęs, kad XVI a. pabaigoje perrašytos knygos buvo netapačios originalioms knygoms⁸. XX a. pabaigoje N. Berežkovo mintis perėmė ir išplėtojo Egidijus Banionis, savo darbuose surentęs itin įmantrią ir painią XV a. pabaigos–XVI a. pradžios vadinamųjų pasiuntinybių knygų genezės hipotezę⁹. Savo teorijos pagrįstumu įtikėjęs tyrinėtojas apibendrinamas nepabūgo netgi teigti, kad visą XVI a. originalių įrištų LM knygų apskritai... nebuvo¹⁰. E. Banionio darbų mokslingumas, paties tyrinėtojo autoritetas lėmė, kad jo teorija buvo perimta ir kartojama kai kurių lietuvių kolegų¹¹. Prieš keletą metų šią šaltiniotyrynę problemą iš naujo pristatė ir gerokai plačiau aptarė L. Karalius¹².

Kaip dažnai būna, nauji šaltiniai yra negailestingi net pačioms mokyčiausioms teorijoms, paremtoms tik tyrinėtojų „įžvalgomis“. Nors E. Banionis itin daug dėmesio skyrė ankstyviausių Metrikos knygų genezei, 1623 m. lapkričio 26 d. aprašas iš esmės vienu mostu paneigia visą jo teoriją: anksčiau pateiktoje lentelėje išvardytos visos ankstyviausios Kazimiero ir Aleksandro valdymo laikų LM knygos kaip atskiri „saugojimo vienetai“ (pagal dabartinę numeraciją knygos Nr. 3–6), dėl jų įvardijimo ypatybių galima ginčytis tik dėl tikslios konkordancijos. 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo pozicijos 126 ir 142 taip pat paneigia cituotą Jūratės Kiaupienės mintį – tai mokslininkės analizuotų knygų originalai. Žinoma, neišlikus pačioms originalioms knygoms, o tik jų sąrašui, galima ginčytis dėl originalų įrišimo laiko, bet šios diskusijos nebus vaisingos. Mūsų nuomone, net šiuo atveju reikia vadovautis sveika nuovoka ir nenukelti pirminių palaidų tekstų aplankų ar ryšulėlių, kurie XV a. pabaigoje kurį

⁸ Н. Бережков, *Литовская Метрика как исторический источник. О первоначальном составе книг Литовской Метрики по 1522 год*, Москва–Ленинград, 1946.

⁹ Э. Банионис, „К вопросу о генезисе книг Литовской Метрики (последняя четверть XV в.)“, *Lietuvos Metrika. 1988 metų tyrinėjimai / Литовская Метрика. Исследования 1988 г.*, Vilnius, 1992, p. 8–45.

¹⁰ *Lietuvos Metrika (1427–1506)*, p. 20: „Никакого распада переплетенных больших по объему книг на протяжении всего XVI в. не происходило, как это представлял Н. Бережков, ибо самих этих книг не было“ [Jokio įrištų didelės apimties knygų irimo per visą XVI a. nevyko, kaip tai įsivaizdavo N. Berežkovas, nes nebuvo pačių knygų].

¹¹ J. Kiaupienė, „XVI a. ikireforminio Vilniaus pilies teismo knygos-kopijos Lietuvos Metrikoje struktūrinė ir informacinė analizė“, *Lietuvos Metrika. 1991–1996 metų tyrinėjimai*, Vilnius, 1998, p. 66–67: „Įrašų išdėstymo Vilniaus vietininko B. Epimacho knygoje-kopijoje chronologinis nenuoseklumas verčia galvoti, kad originalas vargu ar turėjo įrištos knygos dabartine šio žodžio prasme pavidalą. Panašiau, kad iki knygos-kopijos pagaminimo laiko ji iš viso nebuvo suformuota kaip knyga, o teismo raštinėje buvo saugomi atskirų bylų ar notarinio tipo įrašų konspektų sąsiuviniai, didesni ar mažesni jų ryšulėliai, kurie pagal to laiko Vilniaus pilies teismo raštvedybos tradiciją buvo vadinami knygomis. XVI a. pabaigoje, darant šių konspektų nuorašus, jie perrašyti į vieną knygą, kuri ir buvo įrišta.“

¹² L. Karalius, „Lietuvos Metrikos knygų vaidmuo Aleksandro Jogailaičio kanceliarijoje (problemų aktualumas ir tyrimo perspektyvos)“, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, sudarė D. Antanavičius ir D. Baronas, Vilnius, 2008, p. 175–217.

laiką iš tikrųjų galėjo sudaryti pirminę ankstyviausių knygų formą, įrišimo į tolimus XVI a. dešimtmečius ar net visai neigti įrišimo faktą, kaip tai darė E. Banionis. Nėra jokios abejonės, kad Ldk kanceliarija kaip centrinė raštvedybos institucija jau savo veiklos pradžioje turėjo pakankamai ir medžiagų, ir sumanių meistrų, pajėgusių įrišti rankraščius. Neseniai paskelbtos trys ankstyviausios Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos¹³ rodo, kad į LM knygų genezę galima žiūrėti visai paprastai ir šiuolaikiškai. Juk kaip galima paaiškinti įrištose Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygoje esančias išstisias dešimtis tuščių neprirašytų lapų? Akivaizdu, kad jie buvo palikti „atsargai“, kad esant reikalui būtų vietos papildomiems tekstams įrašyti jau suformuotoje knygoje. Toks knygos pavidalas mums byloja tekstų įrašymo ir rankraštinės knygos formavimo vienalaikiškumą jau Aleksandro Jogailaičio valdymo metais.

Dalis 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo pozicijų suteikia papildomos informacijos apie tai, su kurio raštininko veikla reikia sieti konkrečios knygos formavimą. Pavyzdžiui, nr. 131 ir 135 leidžia teigti, jog dabartinės LM 246 ir 252 knygos buvo formuojamos raštininko Mordaso (*sprawy pana Mordasa*), nes 246 knygoje-kopijoje nėra nei XVI a. pabaigoje sudaryto bylų sąrašo, nei antraštinio lapo ir ji prasideda iš karto pirmu dokumentu. Tokių atvejų yra ir daugiau.

Kita svarbi 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo ypatybė yra ta, kad jis leidžia gana tiksliai nustatyti terminą, nuo kada XVI a. pabaigoje LDK kanceliarijoje pradėtos vesti „naujos“ knygos jau nebebuvo perrašinėjamos ir mus pasiekė jų originalai. Atsakymą į tai pateikia trys 1623 m. lapkričio 26 d. apraše išvardytos Zigmanto III valdymo laikų knygos, taip pat jų lyginimas su 1623 m. kovo 11 d. aprašo duomenimis (pastarajame, be XVI a. pabaigoje perrašytų knygų, surašytos ir XVI a. pabaigos–XVII a. pirmųjų dviejų dešimtmečių knygos). Todėl remdamiesi minėtų trijų Zigmanto III valdymo laikų knygų chronologija, teigiame, kad terminas *a quo* yra 1596 metai. Ši data visiškai sutampa su kai kurių perrašytų knygų antraštiniuose lapuose nurodytais metais. Nors S. Ptaszyckis, neįvardydamas savo informacijos šaltinio, teigė, kad originalių knygų perrašymas buvo pradėtas 1594 m.¹⁴ (šį faktą nekritiškai kartoja visi tyrinėtojai, taip pat mes patys), iki šiol paskelbtų knygų medžiaga liudija, kad dauguma jų buvo perrašytos 1596–1598 m.¹⁵ Pagaliau manome, kad 1623 m. lapkričio 26 d. originalių knygų sąrašas šalia 1623 m. kovo 11 d. LM kanclerių knygų aprašo turėtų rasti deramą vietą ateityje rengsimų spaudai Metrikos knygų archyvinės charakteristikos aprašymuose.

¹³ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė D. Antanavičius ir R. Petrauskas, Vilnius, 2007.

¹⁴ *Описание книг и актов Литовской Метрики*, сост. С. Пташицкий, Санкт Петербург, 1887, p. 8.

¹⁵ S. Ptaszyckio apraše kur ne kur nurodyta ir 1596 m. data, bet patikrinus pačias knygas paaiškėjo, kad tai klaida, iš tikrųjų įrašyta 1597 arba 1598 m. data.

Keletas žodžių dėl toliau skelbiamos publikacijos principų. Kaip minėta, išlikęs 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo tekstas yra XVIII a. nuorašas. Lyginimas su 1623 m. kovo 11 d. aprašu liudija, kad tekstas perrašytas tiksliai, taip pat dauguma datų, kurias kopijuojant lengviausia suklysti. Todėl nors tekstas yra XVIII a., bet dėl jo svarbos, nesant originalo, kai kurias teksto ypatybes stengiasi išlaikyti tokias, kokios yra rankraštyje. Pavyzdžiui, žodis *przywileje* paliktas toks, koks yra originale (*przywilega, prywilegów* etc.). Stengiasi neliesti tikrinių vardų formų ir palikti jas tokias, kokios yra tekste. Lenkiška „w“ ar dėl mados, ar dėl kokių kitų priežasčių dažnai rašoma kaip „u“. Ją visais atvejais keitėme į „w“. Santrumpa *król JM* ir panašios išskleistos kaip *król jego mość* ir t. t. Tekste žodis *pan* rašomas ir visas, ir sutrumpintas (*p.*). Jį palikome tokį, koks rašomas konkrečiu atveju: ir visą, ir sutrumpintą. Datos irgi paliktos tokios, kokios yra tekste: pavyzdžiui, *Księgi czar-ne łódzieskie od roku 1559 do roku 64*. Neaiškios ar paaiškinimų vertos aprašo pozicijos plačiau aptariamose komentaruose. Kiekvieno įrašo pabaigoje laužtiniuose skliaustuose nurodytas LM knygos-kopijos, su kuria reikia jį sieti, numeris. Patogumo sumetimais sudaryta atskira konkordancija.

PRIEDAS

Regestr spisania przywilegów ziemskich Wielkiego Księstwa Litewskiego, od książąt, a potym od królów ich mościów polskich i WKL na prawa i wolności obywatelom nadanych, także między stanami koronnemi i WKL, listów strony unii i inszych, do tego pakt mołdawskich i inducyj moskiewskich, nadto Metryk przywilegów, zeznania i sądów różnych, które przy bytności jaśnie wielmożnego pana Krzysztofa Nar[*u*]/szewic[*z*]/a podskarbiego ziemskiego, łowczego i pisarza WKL, ciwuna wieszwiańskiego, nowodworskiego etc. dzierżawcę i JKMci [*s*] pana Mikołaja Brolnickiego skarbnego WKL, od JKM na to deputowanych, oświecone książę Albrycht Stanisław Radziwił, książę na Ołyce, Nieświżu, kanclerz WKL, gniewski, tucholski starosta, wieloński, bojsagolski dzierżawca przez ręce przyjaciół swych ich mość panów Andrzeja Obryńskiego sędziego ziemskiego nowogródzkiego, Jędrzeja Skorulskiego kawalera jerozolimskiego i sługę księżęcia jego mości pana Jakuba Ogrodzińskiego od ich mość panów Adama Paszkiewicza i Jana Droszty, sług jaśnie wielmożnego pana Leona Sapiehy wojewody wileńskiego, za zaleceniem od jego tu, w Wilnie, na zamku w roku terażniejszym 1623 miesiąca nowembra dwudziestego szóstego dnia odebrał

<...> [*f. 13*]

Metryka stara Wielkiego Księstwa Litewskiego

Królów ich mościów Kazimirza i Aleksandra

[1] Metryka króla Kazimierza, rejestra odprawy dworu króla jego mości i ku końcowi nieco poselstw, przywilegów i dekretów, w których dwa arkuszy pisma wypadły, na kształt registrów pisana, oszarpana. [LM, kn. 4]

[2] Metryka królów Kazimierza i Aleksandra krótko spisana, komu imiona rozdawano, pisana in quarto. [LM, kn. 3 / Biblioteka Czartoryskich, rankr. 2329]

[3] Metryka króla Aleksandra przywilegów, dekretów i różnych spraw, początku u niej nie masz, 7 kart wypadło z początku(,) wyronionych(,) kart ku końcowi z libre [?], potym fundusz kościołowi witepskiemu, kończy się ta księga sprawą księdza plebana trabskiego z Aleksandrem i Jerzym, podarta. [LM. kn. 5?]

[4] Księga druga króla Aleksandra, w koło ogniła, barzo zła i rozsypana, w której kart odpadłych 53, płacenia jurgieltu dworowi królewskiemu, przywilega i insze listy. [LM. kn. 6?]

Króla Zygmunta Starego

[5] Metryka różnych poselstw i listów potocznych od początku panowania Zygmunta króla od roku 1506 do roku 1513, dwa seksterna z początku po pięciu arkuszy wypadłych, potym we śródku karta wypadła oszarpana nie wiedzieć skąd, ta księga w deskach. [LM, kn. 7]

[6] Metryka księga wielga tegoż króla Zygmunta roku 1505 do roku 1513 spraw poselskich, także i listów potocznych. [LM, kn. 8]

[7] Metryka króla jego mości Zygmunta niektórych przywilegów od roku 1506 do roku 1523, kończy się na sprawie mieszczan bielskich kaliskich [ss]. [LM, kn. 222]

[8] Metryczka przywilegów, dekretów od roku 1518 do roku 1523, oszarpana karta pośrzodku. [LM, kn. 11]

[9] Metryka druga in quarto przywilegów ~~dekretów~~ od roku 1518 do roku 1522, poczyna się od przywilegu Kozińskiej w Zaborolu, kończy się na sprawie p. Kiszczynej zastawy zamku Drohiczyzna. [LM, kn. 10]

[10] Metryka króla Zygmunta kanclerstwa Gasztołtowego [f. 14] przywilegów i listów różnych od roku 1522 do roku 1530, cała nowo oprawna, karty z początku i na końcu klejone. [LM, kn. 12]

[11] Metryka różnych listów potocznych i niektórych danin od roku 1524 do roku 1529, karta tych ksiąg wypadła z początku. [LM, kn. 14]

[12] Metryka uchwały na sejmie wielkim niektóry pan i szlachcie [ss] koni z majątności swej stawić winien ku służbie wojennej, popis ze wszytkiego WKL w roku 1528, cała księga. [LM, kn. 523]

[13] Metryka spraw sądowych, uchwały ziemskie, poselstwa różne i niektóre daniny od roku 1528 do roku 1534, w koło ogniła, najduje się kart wypadłych, które się jej nie dzierzą i nie całe są, tak że złożyć trudno, 36. [LM, kn. 15]

[14] Metryka przywilegów i listów różnych kanclerstwa Gasztołtowego od roku 1530 do roku 1536, początku nie masz, kart odpadłych, które się najduje, 16, a ku końcowi trzy wypadłe. [LM, kn. 17]

[15] Metryka spraw sądowych przez asesorów na to wysadzonych od roku 1528 do roku 1543, stare księgi, we śródku gniłe, karta na końcu wypadła. [LM, kn. 225]

[16] Metryka in quarto różnych spraw potocznych, niektórych danin od roku 1531 do roku 1534, początku w niej nie masz. [LM, kn. 226]

[17] Metryka spraw sądowych, potocznych i poukładanie niektórych przywilegów od roku 1533 do roku 1535, ta księga cała. [LM, kn. 227]

[18] Metryka listów pisanych do panów rad, sądy, daniny, confirmacje od roku 1535 do roku 1536, ten rok kończy się na dwu arkuszach wypadłych, a insze całe. [LM, kn. 19]

[19] Metryka przywilegów i różnych spraw kanclerstwa Gasztołtowego od roku 1536 do roku 1539, do śmierci Gasztołtowej, początku i prefacyjej nie masz, poczyna się od listu króla jego mości do pana Lwa Ozyza [?] Ejszylskiego [s], kończy się na sprawie sądu króla jego mości między panią Kopciową a synem jej Fiedorem Kopciem. [LM, kn. 20]

[20] Metryka danin i innych listów potocznych w roku 1536 i w roku 1537 odprawowanych do oktobra, całe księgi. [LM, kn. 21] [f. 15]

[21] Metryka danin, confirmacyjej i różnych spraw potocznych od roku 1538 do roku 1540, na początku karta naruszona. [LM kn. 23]

[22] Metryka danin, confirmacyjej i różnych spraw przez p. Marcina Tura wojskiego brzeskiego po śmierci Gasztołtowej odprawowanych od roku 1540 aż do roku 1544. [LM, kn. 24]

[23] Metryka spraw sądowych i niektórych danin od roku 1540 do roku 1543, całe księgi. [LM, kn. 231]

[24] Księgi sądowe od niektórych i[ch] mości panów rad za rozkazem króla jego mości Zygmunta Starego na dworze króla jego mości odprawowane w roku 1540, w nich sekstern wypadły i końcu nie masz. [LM, kn. 229]

[25] Księgi drugie sądowe panów rad ich [mościów] za rozkazaniem tegoż króla jego mości odprawowane, sprawy p. Wacława Mikołajewicza sekretarza króla jego mości od roku 1541 do roku 1542, końca nie masz, kończą się na protestacyjej Olechny Michajłówny. [LM, kn. 27]

[26] Metryczka łacińska sądów dwornych, za rozkazaniem króla jego mości Zygmunta Pierwszego odprawowanych od roku 1526 do roku 1541. [AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. II. A. 5]

[27] Metryka królów Zygmunta Starego i Augusta przywilegów i różnych listów od roku 1540 do roku 1551 i roku 1552, część niekóra między temi laty. [LM, kn. 28]

Królowej Bony

[28] Metryka królowej Bony danin, sądów i inszych spraw od roku 1549 do roku 52 różnych lat, nieporządnie pisane. [LM, kn. 33]

[29] Metryka królowej Bony danin i różnych listów potocznych od roku 1552 do roku 1555 nieporząd[ni]e, karty powpadały. [LM, kn. 36]

[30] Metryka królowej Bony dekretów i listów potocznych od roku 1548 do roku 49, karta naprzód wypadła i druga na ostatku. [LM, kn. 32]

[31] Metryka wpisanie praw i przywilegów różnych osób, przed królem Zygmuntem młodym Augustem i królową Boną pokładanych roku 1532. [LM, kn. 18]

[32] Metryka różnych spraw i przywilegów przed królową Boną od obywatelów WKL za mandaty poukładanych w roku 1541. [LM, kn. 25]

[33] Regestrzyk popisu Ziemi Wołyńskiej dawny, roku nie masz, w seksternach czterech¹.

[34] Metryczka poselstw różnych od roku 1538 do roku 42. [LM, kn. 524]

[35] Metryczka druga poselstw różnych, roku nie masz.²

¹ Šią poziciją veikiausiai reikia sieti su 1623 m. kovo 11 d. aprašo nr. [35]: „Popis szlachty wołkin-skiej [s] [wołyńskiej – D. A.], jako kto wiele stawi koni” (žr. Г. Голенченко, „Реестр книг Метрики“, p. 344 (nr. 6)). Deja, šio rankraščio tarp Lietuvos Metrikos knygų-kopijų identifikuoti nepavyko.

² Šią poziciją veikiausiai reikia sieti su 1623 m. kovo 11 d. aprašo nr. [36]: „Księgi króla jego mości Zygmunta Pierszego poselskie moskiewskie i do cara perekopskiego i od innych listy do królowej jej mości“ (Г. Голенченко, „Реестр книг Метрики“, p. 344, nr. 7). Deja, šio rankraščio tarp Lietuvos Metrikos knygų-kopijų identifikuoti nepavyko. P. Kennedy-Grimsted mėginimas šią poziciją išskaidyti į dvi dalis ir sieti su Lietuvos Metrikos knygomis-kopijomis Nr. 8 ir 223 mums atrodo visiškai klaidingas (žr. *The „Lithuanian Metrica” in Moscow and Warsaw: Reconstructing the Archives of the Grand Duchy of Lithuania Including An Annotated Edition of the 1887 Inventory Compiled by Stanisław Ptaszycski*, [ed.] P. Kennedy-Grimsted with the collaboration of I. Sułkowska-Kurasiowa, Cambridge (Mass.), 1984, p. A-40, 49, 94).

Król Zygmunt August

[36] Księgi spraw sejmowych WKL, prośb od wszystkich stanów do króla jego mości czynionych i odpowiedzi na nie, także na uchwały i postanowienia różnych artykułów od roku 1544 do roku 69 do uniej. [LM, kn. 527]

[37] Drugie także księgi niedopisane. [LM, kn. 526]

[38] Metryka poselstw różnych od roku 1544 do roku 1582 na regałowym papierze, z prodku nadszarpane. [LM, kn. 591] [f. 16]

[39] Księgi popisowania zamków i włości wołyńskich przez księdza Falczewskiego biskupa łuckiego i Lwa Pocięja pisarza króla jego mości w roku 1545. [LM, kn. 561]

[40] Regestr popisania granic i szkód między Wielkim Księstwem Litewskim i Koroną Polską przez p. Tyszkiewicza a Wojciecha Lenartowicza w roku 1546. [AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. IV. B. 2 / MAB RS, f. 16, b. 119]

[41] Metryka spraw i przywilegów i konfirmacyjej kanclerstwa pana Jana Hlebowicza od roku 1546 do roku 1549. [LM, kn. 31]

[42] Metryka spraw sądowych, zeznania, przywilegów niektórych, sprawy księdza Waleryjana pisarza, dziekana i kanonika wileńskiego od roku 1546 do roku 47. [LM, kn. 29]

[43] Księgi spraw sądowych, niektórych przywilegów w roku 1546 odprawi[o]-nych. [LM, kn. 30]

[44] Księgi spraw sądowych od roku 1547 do roku 1549. [LM, kn. 235]

[45] Metryka poukładania praw i przywilegów od obywatelów wołyńskich przed królem jego mością Augustem w roku 1547. [LM, kn. 22]

[46] Metryka poukładania praw i przywilegów od obywatelów niektórych województwa brzeskiego w roku 1554. [LM, kn. 13]

[47] Metryka spraw sądowych pisarstwa p. Stanisława Komorowskiego w roku 1551 odprawowanych. [LM, kn. 239]

[48] Metryka na regałowym papierze przywilegów, danin i konfirmacyj kanclerstwa jego mości pana Mikołaja Radziwiłła od roku 1551 do roku 1558, w których arkusz jeden na końcu wypadł, a jedna sprawa na samym końcu roku 1562. [LM, kn. 35]

[49] Metryka druga na regałowym papierze przywilegów, danin i konfirmacyj kan[c]-lerstwa tego[ż] p. Mikołaja Radziwiła od roku 1558 do roku 1566. [LM, kn. 41]

[50] Metryka przywilegów i różnych spraw potocznych pisarstwa pana Wołowicza od roku 1552 do roku 61, bez początku, zaczyna się od sprawy komisyjnej opatrowania zamków ukraińskich Czerkas i Kaniowa. [LM, kn. 37]

[51] Metryka przywilegów, zeznania i różnych spraw pana Jana Hajka od roku 1555 do roku 1566. [LM, kn. 39]

[52] Metryka przywilegów, zeznania i różnych spraw pisarstwa p. Jana Szymkowicza od roku 1554 do roku 1558. [LM, kn. 38]

[53] Metryka druga spraw sądowych pisarstwa tego p. Jana Szymkowicza od roku 1554 do roku 68. [LM, kn. 249]

[54] Metryka przywilegów i listów różnych potocznych pisarstwa p. Mikołaja Nar[u]szewicza od roku 1561 do roku 1568, z początku zaczyna się od niejkiej sprawy łańskiejsz zastawy gdańszczanom. [LM, kn. 258]

[55] Metryka danin i różnych spraw za podskarbstwa p. Ostafieja Wołowicza pisarstwa p. Mikołaja Naruszewicza od roku 1561 do roku 1566, początku nie masz, na karcie zaczyna się wypadłej od listu króla jego mości do p. Talwosza pisanego, we środku tej księgi karta rozdarta. [LM, kn. 44]

[56] Metryczka przywilegów, zeznania [f. 17] i różnych listów, sprawy p. Jana Hajka od roku 1556 do roku 60, na początku kart wypadłych dwie. [LM, kn. 43]

[57] Metryczka spraw różnych sądowych, zeznania, niektórych danin, sprawy p. Hajka od roku 1564 do roku 65, kart pisanych tych ksiąg 31. [LM, kn. 46]

[58] Metryka przywilegów, danin i konfirmacyj podkanclerstwa p. Ostafieja Wołowicza od roku 1566 do roku 72. [LM, kn. 48]

[59] Metryka druga przywilegów i różnych listów potocznych i sądowych tegoż podkanclerstwa p. Ostafieja Wołowicza od roku 1566 do roku 71. [LM, kn. 267]

[60] Metryka przywilegów, danin i konfirmacyjnej pisarstwa p. Matysa [?] Sawickiego od roku 1566 do roku 1572 i nieco spraw króla Henryka. [LM, kn. 51]

[61] Metryka druga spraw sądowych i zeznania pisarstwa tegoż p. Sawickiego od roku 1569 do roku 71³. [LM, kn. 268?]

[62] Metryka przywilegów, danin i konfirmacyj pisarstwa pana Lawryna Wojny od roku 1566 do roku 1571. [LM, kn. 50]

[63] Metryka przywilegów i różnych spraw pisarstwa p. Michała Haraburdy od roku 1566 do roku 71. [LM, kn. 266]

[64] Metryczka przywilegów, danin pisarstwa p. Lawryna Wojny od roku 1569 do roku 71. [LM, kn. 53]

[65] Metryka spraw różnych sądowych od roku 1554 do roku 56. [LM, kn. 248]

[66] Metryka spraw sądowych od roku 1559 do roku 63. [LM, kn. 254]

[67] Metryka spraw sądowych od roku 1562 do roku 66. [LM, kn. 261]

[68] Księgi spraw potocznych, niektórych danin i różnych listów pisarstwa p. Lawryna Wojny od roku 1569 do roku 70. [LM, kn. 52]

[69] Metryka spraw sądowych, zrzeczenia od roku 1555 do roku 58. [LM, kn. 251]

[70] Księgi popisania zamków ukraińczyków za rozkazaniem króla jego mości Augusta w roku 1552. [LM, kn. 563]

[71] Metryczka in quarto, opisanie granic WKL z Ziemią Inflanską za króla Augusta przez panów rad WKL, mianowicie tam opisanych, w roku 1547 [!]. [LM, kn. 559/560]

[72] Metryczka druga, też opisanie granic WKL z Ziemią Inflanską w drugą stronę pod ten czas od Jarmowicza. [LM, kn. 559/560]

³ Jei nuoraše metų datos perteiktos teisingai, tokios teismų knygos tarp išlikusių Lietuvos Metrikos knygų-kopijų nėra. Vis dėlto galima spėti, kad datos yra supainiotos, todėl čia veikiausiai turima galvoje Lietuvos Metrikos 265 arba 268 knyga. Patikrinus šias knygas *de visu*, kol kas pagrįsčiausia šią poziciją sieti su 268 knyga, kurios antraštėje raštininkas M. Sawickis aiškiai įvardytas: „Книги его королевское милости судовые справъ его милости пана Матыса Савицкого писара и секретара его кор(олевское) милости“ (žr. RGADA, f. 389 [Lietuvos Metrika], ap. 1, d. 1–2 [toliau – LM; naudotasi Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomais mikrofilmais; toliau – LVIA], s. v. 268 [toliau – kn. 268], l. 77).

[73] Książki niewielkie ustawy na włóki WKŁ i insze różne listy, także opisanie zamków inflanskich od roku 1551 do roku 60⁴.

[74] Regestr ustawy króla jego mości we wszystkim Księstwie Litewskim w roku 1557 i 58. [LM, kn. 528]

[75] Regestra trzy opisanie zamku orszańskiego, jeden w skórze, a dwa w sekster-nach. [LM, kn. 565]

[76] Inwentarz zamku rzeczyckiego w roku 1571⁵. [f. 18]

[77] Regestr zamku radoszkowskiego, z [?] czym na króla jego mości po Gasztoldzie spadł, opisany przez p. Jana Szymkowicza w roku 1549. [LM, kn. 562]

[78] Regestr listów od króla Augusta dawanych obruśnym, odźwiernym, kucharzom, piekarzom, strzelcom, puszkarzom, masztalerzom, poczynają się od roku 1556 do roku 67. [LM, kn. 42]

[79] Księgi łacińskie różnych listów od króla Augusta pisanych do starost ruskich i podolskich w niektórych sprawach potocznych od roku 41 do roku 48. [LM, kn. 26 / AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. I. A. 26]

[80] Inwentarz grodzieńskiego starostwa w roku 1578. [AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, sk. LVI, kn. G. 8]

[81] Księgi przywilegowe pisarstwa p. Bazylego Drzewińskiego od roku 1566 do roku 72. [LM, kn. 49]

[82] Księgi tegoż pisarza spraw sądowych od roku 66 do roku 72. [LM, kn. 269]

[83] Księgi rozdawania urzędów i inszych listów od króla Augusta w imionach od p. Łaskiego darowanych, w Ostrogu i innych⁶.

[84] Księgi spraw potocznych, wojennych i inszych różnych podczas wojny z Inflanty od roku 1558 do roku 63, niepor[z]ądne daty. [LM, kn. 564]

⁴ 1623 m. kovo 11 d. apraše ši knyga minima nr. [64]: „Księgi ustawy włócznej i spisek różnych zamków inflanskich i kurlanskich i też ukrainy moskiewskiej w roku 1551“ (źr. Г. Голенченко, „Регестр книг Метрики“, p. 346, nr. 27). Deja, tarp LM knygu-korijų jos identifiukuoti nepavyko.

⁵ 1623 m. kovo 11 d. apraše šios pozicijos nėra, jos identifiukuoti nepavyko.

⁶ Šią knygą veikiausiai reikia sieti su 1623 m. kovo 11 d. aprašo nr. [58]: „Księgi małe po polsku pisane niektórych spraw pana Łaskiego wojewody siraskiego, króla jego mości zapisanych wołyńskich, kijowskich w roku 1571“ (źr. Г. Голенченко, „Регестр книг Метрики“, p. 346, nr. 21). Deja, šios knygos identifiukuoti nepavyko.

[85] Księgi spraw różnych potocznych, poborowych i opisanie granic między powiaty WKL od roku 1563 do roku 67. [LM, kn. 529]

[86] Księgi spraw różnych potocznych, sprawy p. Lawryna Wojny od roku 61 do roku 69⁷. [LM, kn. 45?]

[87] Księgi potoczne, sprawy tegoż p. Wojny w roku 1569 odprawowanych⁸.

[88] Książki arendy(,) poborów i innych od roku 1557 [!] do roku 71. [LM, kn. 567]

[89] Książka potoczna limitacyj i listy sejmowe i inne różne od roku 1569 do roku 72. [LM, kn. 257]

[90] Księgi sądowe p. Ostafieja Wołowicza podskarbiego ziemskiego i marszałka dwornego od roku 1561 do roku 66. [LM, kn. 259]

[91] Księgi drugie sądowe p. Ostafieja Wołowicza za urzędu marszałkownstwa dwornego od roku 1563 do roku 69. [LM, kn. 263]

[92] Księgi trzecie sądowe tegoż p. Ostafieja Wołowicza od roku 1569 do roku 73, wypadły sekstern w nich. [LM, kn. 271]

[93] Księgi spraw sądowych przez panów marszałków, sprawy p. Jana Hajka od roku 1565 do roku 66. [LM, kn. 264]

[94] Księgi danin i różnych listów potocznych pisarstwa p. Lawryna Wojny od roku 1565 do roku 67, obie stronie oszarpane, początku ani końca nie masz i we środku kart nie dostaje, w zielonym pargaminie. [LM, kn. 47]

[95] Minutarzów różnych spraw cztery w skórze czerwonej i inszych fragmentów różnych w kartach, seksternach, złożywszy w jedno [f. 19] związane są i zapieczetowane.⁹

⁷ 1623 m. kovo 11 d. apraše ši knyga minima nr. [86]: „Księgi spraw różnych, danin, zeznania, listów sejmowych roku 1561“ (Žr. Г. Голенченко, „Реестр книг Метрики“, p. 348, nr. 49). Knygos-kopijos chronologinės ribos – 1561–1567 m. Gal 1623 m. lapkričio 26 d. apraše paskutinė data buvo klaidingai perrašyta? Už 45 knygą byloja tas faktas, kad tarp 3–53 Lietuvos Metrikos knygų-kopijų, minimų 1623 m. lapkričio 26 d. apraše, jos vienintelės trūktų.

⁸ 1623 m. kovo 11 d. apraše šios knygos nėra, jos identifikuoti nepavyko.

⁹ 1623 m. kovo 11 d. apraše šios pozicijos nėra, jos identifikuoti nepavyko.

[96, 97] Ksiąg sądowych podlaskich łacińskich dwie¹⁰.

[98] Minutarz różnych listów i skryptów czasu interregnum przez p. Lawryna Wojnę¹¹.

Król Henryk

[99] Metryczka danin i listów potocznych króla Henryka sprawy abo podkanclerstwa p. Ostafieja Wołowicza, w roku 1574 poczyna się, a kończy się 1575 in maio. [LM, kn. 57, l. 1–111v¹²]

[100] Metryczka druga króla Henryka danin i listów potocznych(,) sprawy p. Lawryna Wojny. [LM, kn. 57, l. 112–120v¹³]

Król Stefan

[101] Księgi danin i listów potocznych króla Stefana za podkanclerstwa p. Ostafieja Wołowicza od roku 1576 aż do roku 80. [LM, kn. 63]

[102] Księgi danin, potwierdzenia i różnych listów podkanclerstwa tegoż p. Wołowicza od roku 1576 aż do roku 77. [LM, kn. 58]

[103] Księgi spraw sądowych i zeznania podkanclerstwa pana Ostafieja Wołowicza od roku 1576 aż do roku 79, wypadłych arkuszy dwa i insze mało co się dzierżę siebie, zwłaszcza na ostatku. [LM, kn. 272]

[104] Księgi spraw różnych wojennych, sejmowych i innych listów podkanclerstwa p. Wołowicza od roku 1576 do roku 78. [LM, kn. 60]

[105] Księgi różnych przywilegów łacińskich i ruskich miastom na prawo majdeburskie i inne wolności nadanych, także różne sprawy podkanclerstwa p. Wołowicza od roku 1576 do roku 79. [LM, kn. 62]

¹⁰ 1623 m. kovo 11 d. apraše išvardytos 7 knygos, susijusios su Palenkės jurisdikcija (žr. Г. Голенченко, „Реестр книг Метрики“, p. 349–350). Deja, nesant jokių datų, neįmanoma pasakyti, kurios knygos čia turėtos galvoje. 1623 m. kovo 11 d. apraše minimų knygų lokalizacija pateikta: *The „Lithuanian Metrica“ in Moscow and Warsaw ...*, p. A–109.

¹¹ 1623 m. kovo 11 d. apraše šios pozicijos nėra, jos identifikuoti nepavyko.

¹² Paskutinis 1–111v lapuose įrašytas dokumentas pažymėtas 1574 m. birželio 1 d. data (LM, kn. 57, l. 111v), o paskutinis visos knygos-kopijos dokumentas – 1574 m. gegužės 10 d. (ten pat, l. 120v).

¹³ „Тые справки списаны з других книжок, которих особно не было чого иньтроликовать“ (ten pat, l. 112).

[106] Księgi przywilegów, danin, zeznania i listów potocznych podkanclerstwa p. Wołowicza w roku 1579 odprawowanych. [LM, kn. 64]

[107] Księgi danin i różnych listów, sprawy p. Sawickiego pisarza od roku 1571 aż do roku 78. [LM, kn. 56]

[108] Księgi przywilegów i różnych listów podkanclerstwa p. Wołowicza od roku 1576 do roku 78. [LM, kn. 59]

[109] Księgi danin i różnych listów kanclerstwa p. Ostafieja Wołowicza w roku 1580 odprawowanych. [LM, kn. 66]

[110] Księgi spraw sądowych i zeznania kanclerstwa p. Wołowicza w roku 1580 i 82. [LM, kn. 274]

[111] Księgi przywilegów, danin i różnych listów kanclerstwa p. Wołowicza [od] roku 1581 do roku 82. [LM, kn. 67]

[112] Księgi przywilegowe kanclerstwa p. Wołowicza od roku 1583 do roku 85. [LM, kn. 70] *[f. 20]*

[113] Księgi spraw sądowych i zeznania kanclerstwa p. Wołowicza od roku 1583 do roku 85. [LM, kn. 275]

[114] Księgi spraw sądowych kanclerstwa p. Wołowicza w roku 1586 odprawowanych i ku końcu nieco przywilegów. [LM, kn. 281]

[115] Księgi przywilegów i różnych listów podkanclerstwa p. Leona Sapiehy od roku 1585 do roku 1589. [LM, kn. 73/74]

[116] Księgi drugie niewielkie, ostatek przywilegów podkanclerstwa tegoż p. Leona Sapiehy, które się do onych pierwszych nie wpiśały, pod datą tegoż roku 89¹⁴. [LM, kn. 73/74?]

[117] Księgi spraw sądowych i zeznania podkanclerstwa tegoż p. Leona Sapiehy od roku 1585 do roku 89. [LM, kn. 279]

[118] Druga mała sądowa książka, ostatek spraw podkanclerskich tegoż roku 89¹⁵.

¹⁴ 1623 m. kovo 11 d. apraše tokia knyga neminima, jos nepavyko identifikuoti.

¹⁵ 1623 m. kovo 11 d. apraše tokia knyga neminima, jos nepavyko identifikuoti.

Król Zygmunt

[119] Księgi przywilegów i różnych listów kanclerstwa jego mości pana Leona Sapiehy od roku 1589 aż do roku 1592¹⁶. [LM, kn. 77/78]

[120] Księgi przywilegowe roku 1593 do roku 1595 kanclerstwa tegoż p. Leona Sapiehy¹⁷. [LM, kn. 77/78]

[121] Księgi potoczne różnych listów, banicyj, sublewaty tychże lat kanclerstwa tegoż jego mości p. Leona Sapiehy¹⁸. [LM, kn. 283]

Księgi wojewódzkie

[122] Księgi spraw wojewódzkich p. Hlebowicza roku 1542. [LM, kn. 230]

[123] Księgi sądowe tegoż p. Hlebowicza wojewody wileńskiego od roku 1546 do roku 1548. [LM, kn. 233/234]

[124] Księgi sądowe tegoż p. Hlebowicza od roku 1546 do roku 48. [LM, kn. 233/234]

[125] Księgi spraw sądowych tegoż p. Hlebowicza od roku 1546 do roku 48¹⁹.

[126] Księgi sądowe i zeznania, sprawy pana Hornostaja w roku 1549 do roku 1551. [LM, kn. 238]

[127] Księgi takoweż p. Hornostaja od roku 1549 do roku 1550. [LM, kn. 237]

[128] Księgi opowiedania, zeznania, przedaży i dekreta za pana Radziwiła wojewody wileńskiego od roku 1562 do roku 66, sprawy pana Hamszeja. [LM, kn. 262]

¹⁶ Antroji data nuoraše veikiausiai klaidingai perrašyta, nes Zigmanto III valdymo pradžios tokių metų privilegijų knygos išlikusiam LM knygų-kopijų komplekse nėra. Veikiausiai turėtų būti „1595“.

¹⁷ Pirmoji data nuoraše veikiausiai klaidingai perrašyta, nes Zigmanto III valdymo pradžios tokių metų privilegijų knygos išlikusiam LM knygų-kopijų komplekse nėra. 121 pozicijos žodžiai „tychże lat“ ir jos neabejotinas panašumas į 1623 m. kovo 11 d. aprašo nr. [176] leidžia spėti, kad pirmoji data turėjo būti veikiausiai „1589“.

¹⁸ Plg. 1623 m. kovo 11 d. aprašo nr. [176]: „Księgi banicy, subliwacy, relaksacy i inszych listów od roku 1589 do roku 1595“ (žr. Г. Голенченко, „Регистр книг Метрики“, p. 355, nr. 11).

¹⁹ 1623 m. kovo 11 d. apraše trečia 1546–1548 m. Vilniaus vaivadijos pilies teismo knyga neminima, jos nepavyko identifikuoti.

[129] Księgi zapisy i przedaży, zeznania i różne sprawy pana Hamszeja²⁰ [LM, kn. 256].

[130] Księgi opowiedania, zapisy i dekreta za pana Radziwiła [f. 21] od roku 1552 i 53 przez jm. pana Marcina Mackiewicza sprawowane. [LM, kn. 244]

[131] Księgi spraw sądowych wojewody wileńskiego, także zeznania, opowiedania i testamenty roku 1556 / 57 / 58, sprawy pana Mordasa. [LM, kn. 252]

[132] Księgi województwa wileńskiego sądowe, opowiedania i zeznania od roku 1554 do roku 59 za pana Radziwiła, sprawy pana Sawickiego, w tej księdze ku końcowi kompatura odpadła i kart wypadłych dziesięć, a nadgniłych, które czytane być nie mogą, dwadzieścia i dziewięć. [LM, kn. 250]

[133] Księgi spraw województwa wileńskiego sądów, żałob, opowiedania od roku 1553 aż do roku 1554, sprawy p. Matysa Sawickiego. [LM, kn. 245]

[134] Księgi sądowe, zapisy, opowiedania za pana Radziwiła przez p. Nowickiego w roku 1551. [LM, kn. 240?, 241?, 242?]

[135] Księgi sądowe, opowiedania, przedaży za pana Radziwiła w roku 1553 / 54 / 55, sprawy pana Mordasa. [LM, kn. 246]

[136] Księgi sądowe i insze różne sprawy za pana Radziwiła od roku 1559 do roku 1565, sprawy p. Sawickiego. [LM, kn. 255]

[137] Księgi także sądowe i insze różne sprawy za pana Radziwiła od roku 1554 do roku 59, sprawy księdza Jurskiego. [LM, kn. 247]

[138] Księgi spraw sądowych za pana Radziwiła od roku 1553 do roku 57, sprawy Mordasowe. [LM, kn. 34]

[139] Księgi różnych spraw za pana Radziwiła roku 1552, sprawy p. Mackiewicza. [LM, kn. 240?, 241?, 242?]

²⁰ Nors šios knygos chronologinės ribos nenurodytos, turima galvoje, be abejonės, LM 256 knyga, nes jos vienintelės trūktų sudarytoje konkordancijoje tarp LM 224–264 knygų. 1623 m. kovo 11 d. aprašo nr. [155]: „Księgi sądowe namiesnika Stanisława Hamszeja wileńskiego i sędziów, deputowanych od jego mości pana Mikołaja Raddiwiła [s] wojewody wileńskiego, marszałka i kanclerza Wielkiego Księstwa Litewskiego, od 1560 do roku 1561“ (žr. Г. Голенченко, „Реестр книг Метрики“, p. 353–354, nr. (22).

[140, 141] Księgi sądowe i inszych spraw za pana Radziwiła w roku 1551 i 52 przez p. Mackiewicza sprawowane. Ta księga jest zupełna, a przy tej druga księga, zaczęto też sprawy pisać, ale nieskończona i ledwo trzecia część jest pisana. Te księgi obiedwie z jednej [? s] są związane. [LM, kn. 240?, 242?, 243]

[142] Księgi spraw sądowych i inszych różnych za pana Radziwiła roku 1558 i 59, sprawy pana Nowickiego [LM, kn. 40].

[143] Księgi sądowe, opowiedania, zapisy i insze sprawy za pana Radziwiła od roku 1562 do roku 65, sprawy Mordasowe. [LM, kn. 260]

[144] Księgi opowiedania i różne sprawy za pana Hamszeja od roku 1559 do roku 1562, karta jedna wypadła, a insze całe. [LM, kn. 253]

[145] Księgi czarne złodziejskie od roku 1559 do roku 64. [LM, kn. ??]

[146] Księgi województwa witepskiego za pana Hlebowicza wojewody tamecznego od roku 1530 do roku 38. [LM, kn. 16]

[147] Księgi drugie województwa witepskiego sądowe za wojewody pana Macieja Wojciechowicza Janowicza od roku 1533 do roku 1540. [LM, kn. 228]

[148] Księga, która ma tytuł pisany ręką jego mości pana Sawickiego temi słowy: Księgi dworskie Gasztołtowe pożytków i danin, przedania; tej karty sztuka wydarła się(,) a pisana od roku 1518(,) a skończona roku 1532. [LM, kn. ??]

[f. 21]

Które takowe przywilega i sprawy Wielkiemu Księstwu Litewskiemu należące, w skrzynie, w szuflady włożywszy z rejestrem ich, a osobliwie Metryki we dwie skrzynie złożone, pieczęcią książęcia jego mości p. kanclerza i jego mości pana podskarbiego WKL zapieczętowane w skarbowym sklepie w zamku króla jego mości wileńskim zostały. Sprawy zaś na dobra Goształtowskie i insze spatkowe, do stołu króla jego mości należące, iż pewnego rejestru i porządku nie miały, przystąpić do odbierania ich, ażby porządnie złożone byli, nie mogli. Zaczym do zniesienia się jego mości pana wojewody wileńskiego z książęciem jego mością panem kanclerzem w tej mierze to odłożyć przyszło.

Lietuvos Metrikos knygų-kopijų ir 1623 m. lapkričio 26 d. aprašo
pozicijų konkordancija

AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, sk. LVI, kn. G. 8	80
AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. I. A. 26	79
AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. II. A. 5	26
AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. IV. B. 2 / LMAVB RS, f. 16, b. 119	40
LM, kn. 3 / Biblioteka Czartoryskich, rankr. 2329	2
LM, kn. 4	1
LM, kn. 5	3?
LM, kn. 6	4?
LM, kn. 7	5
LM, kn. 8	6
LM, kn. 10	9
LM, kn. 11	8
LM, kn. 12	10
LM, kn. 13	46
LM, kn. 14	11
LM, kn. 15	13
LM, kn. 16	146
LM, kn. 17	14
LM, kn. 18	31
LM, kn. 19	18
LM, kn. 20	19
LM, kn. 21	20
LM, kn. 22	45
LM, kn. 23	21
LM, kn. 24	22
LM, kn. 25	32
LM, kn. 26	79*
LM, kn. 27	25
LM, kn. 28	27
LM, kn. 29	42
LM, kn. 30	43
LM, kn. 31	41
LM, kn. 32	30
LM, kn. 33	28

* Žr. AGAD, Tak zwana Metryka Litewska, kn. I. A. 26.

LM, kn. 34	138
LM, kn. 35	48
LM, kn. 36	29
LM, kn. 37	50
LM, kn. 38	52
LM, kn. 39	51
LM, kn. 40	142
LM, kn. 41	49
LM, kn. 42	78
LM, kn. 43	56
LM, kn. 44	55
LM, kn. 45	86
LM, kn. 46	57
LM, kn. 47	94
LM, kn. 48	58
LM, kn. 49	81
LM, kn. 50	62
LM, kn. 51	60
LM, kn. 52	68
LM, kn. 53	64
LM, kn. 56	107
LM, kn. 57	99, 100
LM, kn. 58	102
LM, kn. 59	108
LM, kn. 60	104
LM, kn. 62	105
LM, kn. 63	101
LM, kn. 64	106
LM, kn. 66	109
LM, kn. 67	111
LM, kn. 70	112
LM, kn. 73	115? 116?
LM, kn. 74	115? 116?
LM, kn. 77	119? 120?
LM, kn. 78	119? 120?
LM, kn. 222	7
LM, kn. 225	15
LM, kn. 226	16
LM, kn. 227	17
LM, kn. 228	147

LM, kn. 229	24
LM, kn. 230	122
LM, kn. 231	23
LM, kn. 233	123? 124?
LM, kn. 234	123? 124?
LM, kn. 235	44
LM, kn. 237	127
LM, kn. 238	126
LM, kn. 239	47
LM, kn. 240	134? 139? 140? 141?
LM, kn. 241	134? 139?
LM, kn. 242	134? 139? 140? 141?
LM, kn. 243	140? 141?
LM, kn. 244	130
LM, kn. 245	133
LM, kn. 246	135
LM, kn. 247	137
LM, kn. 248	65
LM, kn. 249	53
LM, kn. 250	132
LM, kn. 251	69
LM, kn. 252	131
LM, kn. 253	144
LM, kn. 254	66
LM, kn. 255	136
LM, kn. 256	129
LM, kn. 257	89
LM, kn. 258	54
LM, kn. 259	90
LM, kn. 260	143
LM, kn. 261	67
LM, kn. 262	128
LM, kn. 263	91
LM, kn. 264	93
LM, kn. 266	63
LM, kn. 267	59
LM, kn. 268	61?
LM, kn. 269	82
LM, kn. 271	92
LM, kn. 272	103

LM, kn. 274	110
LM, kn. 275	113
LM, kn. 279	117
LM, kn. 281	114
LM, kn. 283	121
LM, kn. 523	12
LM, kn. 524	34
LM, kn. 526	37
LM, kn. 527	36
LM, kn. 528	74
LM, kn. 529	85
LM, kn. 559	71? 72?
LM, kn. 560	71? 72?
LM, kn. 561	39
LM, kn. 562	77
LM, kn. 563	70
LM, kn. 564	84
LM, kn. 565	75
LM, kn. 567	88
LM, kn. 591	38
LM, kn. ???	33
LM, kn. ???	35
LM, kn. ???	73
LM, kn. ???	76
LM, kn. ???	83
LM, kn. ???	87
LM, kn. ???	95
LM, kn. ???	96
LM, kn. ???	97
LM, kn. ???	98
LM, kn. ???	118
LM, kn. ???	120
LM, kn. ???	125
LM, kn. ???	129
LM, kn. ???	145
LM, kn. ???	148

THE LIST OF THE ORIGINAL LITHUANIAN METRICA BOOKS OF
THE 16TH CENTURY*Darius Antanavičius*

Summary

1623 is one of the most significant years in the history of the Lithuanian Metrica. This was the year when the first surviving inventory of the Chancellors' books of the Lithuanian Metrica was compiled. Recently it has been specified that the well known overhaul of the Lithuanian Metrica books initiated by the state prosecutor (*instigatorius*) of the GDL Mikołaj Puzelewski was also performed in the same 1623. In the autumn of 2010 while working in the Central Archive of Early Acts in Warsaw we found yet another document dating back to 1623 which lists the original Metrica books of the 16th century lost in the mid-17th century when the capital of the GDL Vilnius was occupied by the Muscovite army. The word 'found' is not very precise as we did not even have to look for the document which had been mentioned in scientific literature some ten years ago. Polish scholar W. Mikulski made a reference to the said document in his article published in 1997. The article which dwelt on the fate of the archive of the grand dukes of Lithuania made a mention of a document drawn on November 26, 1623 and comprising the registers and inventories of the early documents from the Radziwiłłs' archive which was stored at the 27th department of the Radziwiłłs' Archive in the Central Archive of Early Acts (Archiwum Główne Akt Dawnych) then under reorganization and thus inaccessible.

Recently increased interest in the issues related to the structure of the LM books prompted us to subject the abovementioned document to a more thorough analysis and find out the mysteries behind it. The opportunity came in the autumn of 2010. A passing comparison of texts confirmed our preconceived speculations and thus it can be stated that a hitherto unknown list of the original Lithuanian Metrica books of the 16th century was found. Pages 2–13 of the document feature documents of national importance arranged into 15 separate drawers (*szuflady* A1–5, B1–5, C1–5). The afterword of the document suggests that the said drawers were installed in specially made chests (*skrzynie*). On page 13 the description of the content of the last C5 drawer is followed by the phrase *Metryka stara Wielkiego Księstwa Litewskiego*. The words "old Metrica" evidence that we are dealing not with the copies of the Metrica books made by the orders of the then Chancellor of the GDL L. Sapieha in the late 16th century and still preserved today, but with the original old books (i.e. the originals from which the copies were made) which were stored not at the chancellery but in the basement of the land treasury of the GDL at the Lower Castle in Vilnius. The inventory of November 26, 1623 makes a mention of about 150 manuscript books. We include the word "about" because some records may refer to more than one (two or three) independent "storage units" but we do not have the possibility to verify this. The items of the inventory

of November 26, 1623 which are not among the surviving copies of the books and are not featured in the inventory of March 11, 1623 are of utmost importance. There are 9 of them.

Alongside the publication of the inventory of November 26, 1623 another equally important task is the concordance of its items with the copies of the LM books made in the 16th century and now stored at the Russian State Archive of Early Acts (Российский государственный архив древних актов) and Lithuanian as well as Polish archives. Not all the books that in one way or another were preserved until today are featured in the inventory of November 26, 1623. Thirty-two books which are now kept at the fund of the Lithuanian Metrica at the Russian State Archive of Early Acts were not included in the list: nos. 1–2, 9, 54–55, 61, 65, 68–69, 71–72, 75–76, 221, 223, 224, 232, 236, 265, 270, 273, 276–278, 280, 282, 525, 530–532, 566, 568.

Everything is clear with books nos. 9, 61, 65, 71, 221, 223, 232, 236, 273, 276 and 280. These are the original LM books of the 16th century that have been preserved until today and the reasons for their absence from the inventory of November 26, 1623 have been discussed in the article. A more delicate question is why the originals of the 16th century books which were copied and thus preserved until today (nos. 1–2, 54–55, 68–69, 72, 75–76, 224, 265, 270, 277–278, 282, 525, 530–532, 566, 568) were not listed in the inventory. This is a task for further investigation.

What is the significance of the newly discovered list? Undoubtedly it cannot substitute the books, thus the collation of the copies made in the 16th century with the lost originals will remain an unsolved task of source analysis, all the more so because the solved mystery of the preservation of some original books eliminates the possibility of the coexistence of the two types (original and copy) of the books (either the copy or the original has been preserved). However, the newly discovered list is important for research in several aspects. Firstly, it allows and even forces to finish the intricate debates regarding the congruence between the so called copies of the LM books with their originals which escalated in the 20th century. Secondly, part of the items in the inventory of November 26, 1623 provides additional information on the scribes and their activities in the formation of the concrete volumes. Thirdly, it is very important that the inventory of November 26, 1623 helps us quite accurately define the period when the “new” books started in the chancellery of the GDL in the late 16th century were no longer copied and what has been preserved until today are their originals. 1596 should be considered the period *a quo*. This date fully coincides with the year indicated on the front pages of some of the copied books.

The addendum contains the whole inventory of November 26, 1623 and the book concordance.